

Taistelu RUK:n harjoitusalueista

Maanmittari omalla sarallaan

Erilaiset maa- ja kiinteistöasiat ovat miltei aina osoittautuneet Suomessa poikkeuksellisen vaikeiksi. Maanomistusoikeus on vanhastaan ollut meillä tavallaan pyhä asia, minkä olin siviilivirassani joutunut kokemaan. Erilaisissa vuokra-alueiden, vesijättöjen ym. alueiden lunastustoimituksissa olin kantapään kautta oppinut tajuamaan, miten vaikeaa suomalaisen talonpojan ja muidenkin maanomistajien on luopua maaomaisuudesta, etenkin jos se on perintönä kulkenut polvesta polveen. Erityisesti pakkotoimet ovat poikkeuksellisen herkkiä sytykkeitä, ja maanjakolaitoksen historiassa on yllättävän tuoreitakin esimerkkejä siitä, miten vähän jopa ihmishenki joskus maariidassa painaa. Toisaalta olin oppinut pitämään niistä haasteista, joita tällaiset maanmittaus- ja lunastustoimet merkitsivät. Ne vaativat paitsi teknistä ja juridista tietoa myös taitoa tulla toimeen niiden ihmisten kanssa, joita asiat läheisesti koskettivat.

Kun siis ministeriksi tultuani totesin, että vuosien mittaan monet puolustusministeriön kannalta tärkeät maa-asiat olivat siirtyneet ja siirtyneet, näin siinä tehtävän, johon minun oli syytä tarttua jo koulutukseni ja kokemukseni takia.

Jo virkaurani alkuvaiheissa olin saanut tuntumaa puolustusvoimien maanhankinta-asioihin, kun 1953 sain nimityksen varamieheksi Vaasan maanjako-oikeuteen käsiteltäessä pakkolunastuksia puolustustarkoitukseen. Varajäsenyys vaihtui varsinaiseksi jäsenyydeksi 1975 ja jatkui vuoden 1991 loppuun.

Omat kokemukseni toimimisesta tuomarintehtävässä maaomikeudessa (nimi muutettiin maaomikeudeksi maanmittauslaitoksen uudelleen organisoimisen yhteydessä 1972) ajoittuvat eduskuntavuosiani edeltäneeseen aikaan, jolloin näitä pakkolunastuksia puolustustarkoituksiin oli enemmän. Ehkä tällaisesta kehityksestä johtuikin se, että ns. maapakettiesityksen yhteydessä (ehdotus mm. laiksi kiinteän omaisuuden ja erityisten oikeuksien lunastuksesta) hallitus esitti kumottavaksi pakkolunastuksista puolustusvoimien tarkoituksiin 1944 annetun lain. Puolustusministeriössä tällainen ehdotus koettiin ministeriön maapoliittisten mahdollisuuksien heikentämisenä, minkä vuoksi esitinkin laki- ja talousvaliokunnassa sen poistamista 1977. Tähän yhtyi koko valiokunta ja myöhemmin myös koko eduskunta.

Tästä taustasta käsin ryhdyin tarkastelemaan puolustusministeriön odottamassa olevia maanhankinta-asioita. Suurimmiksi ja vaikeimmiksi näyttäytyivät heti alkuunsa nykyajan vaatimuksia vastaavan reserviupseerikoulun tarpeet .

Lähtökohtatilanne

Niin pääesikunnassa kuin puolustusministeriössä oli jo pitkään ennen ministeriksi tuloani oltu huolissaan RUK:n harjoitusalueista. Käytössä olleet harjoitusalueet olivat käyneet ahtaiksi, ja jatkuvasti oli tehtävä erilaisia selvityksiä yksityisille maanomistajille aiheutetuista vahingoista ja haitoista. Heti ensimmäisenä ministerivuotenani paineet alkoivat tulla miltei ylivoimaisiksi. Hyvät suhteet yksityisten maanomistajien ja puolustusvoimien

välillä tulehtuivat, ja ympäristön asukkaiden vanhastaan myönteinen asenne puolustusvoimia kohtaan oli vaarassa muuttua.

Jo rintamalla olin oppinut ymmärtämään, miten tärkeä osa reserviupseereilla on Suomen taistelevassa armeijassa. Vuodet joukkueenjohtajana etulinjassa pitivät siitä huolen. Armeijamme mahdollisuudet menestyä sodassa olivat nähdäkseni varsin vahvasti nuorten upseerien, enimmäkseen reserviupseerien varassa, sen olin itsekkin saanut kokea niin hyökkäys- kuin puolustusvaiheidenkin aikana. Tappiot nimenomaan nuorten upseerien osalta olivat myös suurimmat, millä en suinkaan tarkoita sitä, että he olisivat välttämättä olleet muita parempia sotilaita. Ennen muuta oli kyse siitä hierarkisesta järjestelmästä, joka puolustusvoimissa on välttämätön ja joka sitten jakaa sotilaat erilaisiin vastuuryhmiin.

Näistä lähtökohdista jouduin tarkastelemaan myös RUK:n harjoitusaluekysymystä. Mielestäni oli suuri epäkohta, kun ehkä tärkeimmän reserviläisryhmän kouluttamiseksi oli tarjolla ehkä huonoimmat harjoitteluolosuhteet. Pelkät perinteet eivät riittä mahdollisesti taisteluihinkin joutuvan armeijan reserviupseerien kouluttamiseen.

Itse olin saanut reserviupseerikoulutuksen 19-vuotiaana nuorukaisena Niinisalossa, jossa maastoa riitti ja josta valmistui varmasti kelpollisia rintamaupseereita. Ehkä tälläkin oli merkityksensä, kun ryhdyin tarkastelemaan asiaa. En ollut lukkiutunut vain Haminaan sillä tavoin kuin kenties monet minua nuoremmat ja Haminassa koulunsa käyneet upseerit olivat, myös puolustushallinnon piirissä.

Siitä olin kuitenkin alusta lähtien vakuuttunut, että Hamina on erinomaisen sopiva paikka reserviupseerien kouluttamiseen, jos sinne saataisiin edes jotenkin siedettävät olosuhteet kouluttamista varten. Tämä oli lähtökohtani, kun RUK:n harjoitusaluekysymyksiä ryhdyttiin selvittämään.

Tilanne kuumenee

Aivan helppo tehtävä ei pääesikunnallekaan ollut valmistella harjoitusalueasiaa, vaikka se luonnostaan sille lankesikin. Valmisteluvaihe oli sikäläkin hankala, että pitkään jatkui epätietoisuus siitä, minne harjoitusalueita lopullisesti suunniteltiin. Haminan ympäristössä oli sen vuoksi vastustajia paljon enemmän, kuin mitä suunnitelma toteutuessaan edellytti.

Ensimmäinen suuri lähetystö, joka kävi luonani, oli koottu Miehikkälän ja Virolahden kuntien edustajista täydennettynä mm. Kymenlaakson tuottajaliiton edustajalla. Jo tämän lähetystön tapaaminen paljasti ne vaikeudet, joita oli odotettavissa. Lähetystön vierailu tapahtui 23.11.1983, ja se omalta osaltaan vauhditti harjoitusaluekysymyksen selvittelyä. Lähetystöä johti agronomi Eero Lahti Miehikkälästä.

Käyty keskustelu osoitti, että Haminan harjoitusalueen vastustajat olivat keskenään erimielisiä. Tämä lähetystö vastusti harjoitusalueen perustamista Vallanjärven-Nopalan alueelle ja suositti joko entistä käytäntöä tai alueen lunastamista Enso-Gutzeitilta Miehikkälästä. Kannoissaan lähetystö oli varsin tiukka.

Kiinteämpää pohjaa harjoitusalueasiaan tuli, kun puolustusministeriön kiinteistötoimistolle saatiin pääesikunnan huolto-osaston kiinteistötoimiston ehdotus 16.1.1984. Kenraalimajuri Kantolan ja eversti Lampikosken allekirjoittamassa kirjelmässä todettiin tarkastelussa olleen

mukana seuraavat vaihtoehdot: Vallanjärvi, Lylykangas, Juurikorpi, Venäinkallio, Muhikko (Enso-Gutzeitin alue), Valkjärven kehittäminen ja Mustamaa. Vaihtoehtojen alkukäsittelyn jälkeen jäljelle olivat jääneet käyttökelpoisimpina Vallanjärven ja Lylykankaan alueet, joille oli 4.11.1983 tehty maastotiedustelu käyttäen apuna mm. helikopteria.

Kirjelmän mukaan pääesikunnan koulutusosasto piti vaihtoehtoista toiminnallisesti parhaana Lylykankaan aluetta, ja puolustusministeriölle esitettiin, että Haminan varuskunnan joukkojen harjoitusaluehanketta jatkettaisiin Lylykankaan alueen pohjalta. Yhtenäisen harjoitusalueen minimikoon tulisi olla noin 1500 hehtaaria. Tällainen alue tekisi mahdolliseksi varomääräysten rajaamissa puitteissa linnoittamis- ja tienrakentamiskoulutuksen, räjäytyskoulutuksen, maastoajokoulutuksen moottoriajoneuvoilla, harjoitusten elävöittämisen panssarivaunuin, ammunnat harjoituskranaateilla sekä valmistavat taisteluumunnat.

Pääesikunnasta tullut kannanotto selkiytti tilannetta. Ministeriön oli tästä eteenpäin helpompi toimia, vaikka moni asia jäi yhä avoimeksi. Myös puolustusministeriössä tehdyt selvitykset tukivat pääesikunnan näkemystä, joka kuitenkin hämmensi tilannetta Haminassa ja sen ympäristössä. Siellä ilmeisesti monet olivat aistineet Vallanjärven alueen olevan etusijalla. Ja kovin inhimillistä oli, kun Lylykankaan suunnalla oltiin jokseenkin varmoja, että Vallanjärven lähetystö ja alueen maanomistajien valtaisa vastustus olivat vaikuttaneet pääesikunnan ja puolustusministeriön kantoihin ja näkemyksiin, mikä tietenkään ei pitänyt lainkaan paikkaansa. Nyt tämä tietyllä tavalla uusi - tai ainakin uutena koettu - tilanne hämmensi asioitten kulkua.

Myös minulle tilanne oli yllättävä. Olin tehnyt suuria maanmittaustoimituksia, mm. suuria uusjakoja, joissa maanomistajien oikeuksiin on pakko puuttua ja tiloja on järjesteltävä hyvinkin väkevin ottein. Näistä vaikeista tilanteista olin oppinut selviytymään, etenkin kun yhteiskunnan vahinkoja ja menetyksiä korvaavat toimet ja panokset ovat aina olleet tämäntapaisissa pakkoratkaisuissa suhteellisen hyvät. Siksi olinkin melkoisen yllättynyt siitä vastaanotosta ja vastustuksesta, jonka nämä puolustusvoimain kannalta poikkeuksellisen tärkeät maapoliittiset toimet Haminan seudulla aiheuttivat. Ikävän sivumaun toi kaikkeen lisäksi se, että tiedotusvälineet suhtautuivat Haminan harjoitusaluehankkeisiin hämmästyttävän kielteisesti ja yksipuolisesti.

Eräänlainen huipentuma oli TV-keskustelu yleisradiossa. Se nauhoitettiin 28.3.1984, ja toimittajana oli Pekka Oksala. Puolustusministeriötä edusti lisäksi hallitusneuvos Pentti Heikkilä, ja pääesikunnasta oli mukana vara-amiraali Jan Klenberg. Lisäksi paikalla oli joukko Haminan seudun (Vehkalahden) edustajia.

Tuskin olisi voitu tehdä ja lähettää yksipuolisempaa ja räväkämpää ohjelmaa. Vehkalahtelaisista tehtiin marttyyreja, joita puolustusvoimat ja puolustusministeri joukkoineen olivat ajamassa kodeistaan ja kotiseudultaan. Sodan ajalta oli löydetty kuvia ja filmejä, joissa täyteen lastatut hevospelit ja karjankuljettajat lehmiseen vaelsivat sotaa pakoon kohti länttä. Ne viimeistään tekivät katsojille selväksi, mistä nyt oli kysymys: Haminan suunniteltu harjoitusalue ei jättäisi siviiliväestölle enää elintilaa eikä elämisen mahdollisuuksia!

Monta kertaa on joutunut kysymään, ketä ja mitä moinen viestintä palveli. Toki meillä itse kullakin oli tiedossa - kuuluinhan minäkin siihen aikaan Yleisradion hallintoneuvostoon -

4.

monien YLE:n toimittajien kielteinen suhtautuminen maanpuolustukseen, mutta meni se ohjelma silti yli ymmärrykseni. Kenties se ruokki niiden tunteita, jotka periaatteessa olivat puolustusvoimia vastaan, mutta maanpuolustukseen useimmiten myönteisesti suhtautuvia viljelijöitä se pikemminkin solvasi kuin auttoi.

Tiedotusvälineet tekivät siis parhaansa lisätäkseen puolustusministeriön vaikeuksia. Haminan harjoitusalueista tehtiin kestoaihe erilaisiin juttuihin, joissa monta kertaa ei ollut päätä eikä häntää.

Toisaalta olin kotipitäjässäni Kauhavalla tottunut siihen ajatukseen, että puolustusvoimien laitoksen saaminen jollekin alueelle tai johonkin kuntaan on eräänlainen lottovoitto, joka tuo mukanaan monenlaista hyvää. Kauhavalla Ilmasotakoulu on ehdottoman tärkeä osa paikkakunnan elämää, ja pitkäaikaisena valtuuston puheenjohtajana olin oppinut sitä suuresti arvostamaan niin kuin kaikki kauhavalaiset. Haminalaisten puheet useitten kilometrien päässä sijaitsevan lähiharjoitusalueen aiheuttamasta melusta tuntuivat melkein pä huvittavilta meikäläisestä, jonka koti Kauhavalla on parin kilometrin päässä kiitoradasta lentokoneiden nousuradan alla. Vaikka en tätä yleensä tuonut esille, niin sen se kuitenkin vaikutti, etten kovin suurta merkitystä osannut antaa valituksille Lylykankaalla ammuttavien paukkupatruunoiden meluhaitoista, kun merkittävään asutukseen oli sieltä matkaa useita kilometrejä.

Selvittelyjä ministeriössä

Koko alkuvuosi 1984 oli puolustusministeriössä tehty erilaisia selvityksiä Haminan harjoitusalueasiasta. Niissä samoin kuin koko prosessin ajan minulla oli erinomaisena tukena ja apuna kiinteistöosaston päällikkö hallitusneuvos, varatuomari Pentti Heikkilä, joka paremmin kuin kukaan muu oli perillä ministeriön kiinteistöasioista. Pentti Heikkilä oli palvellut puolustusministeriötä jo opiskeluvuosiensa aikana eli vuodesta 1946 lähtien ja oli todellinen huippuvirkamies. Olin tutustunut Pentti Heikkilään jo 1950-luvulla toimiessani maanjako-oikeuden jäsenenä pakkolunastuksissa maanpuolustustarkoituksiin. Ministerinä ilokseni totesin, että hän ei pitkästä virkaurastaan huolimatta ollut tiettyihin asenteisiin urautunut byrokraatti vaan tarkasteli isänmaan ja puolustusvoimien parasta avoimesti ja objektiivisesti. Sekin jotenkin lämmitti, että lähes ikätovereina ja sodan käyneinä miehinä meillä oli asioihin paljolti samanlainen näkökulma. Haminan harjoitusaluekysymyksen kannalta oma merkityksensä oli myös sillä, että Pentti Heikkilä oli syntynyt Miehikkälässä, minne hänellä edelleen oli läheinen kosketus.

Olin melko pian tullut vakuuttuneeksi eräistä reunaehdoista, jotka tuli ottaa huomioon harjoitusalueasiaa ratkottaessa. Maanmittausinsinöörinä ja myös eräänlaisena pakkolunastajana olin ensinnäkin tullut siihen tulokseen, että jos missä niin lunastusasioissa alku on aina hankalin. Keskustelut ja muut yhteydet asianosaisten kanssa helpottavat aikaa myöten tilannetta ja pehmentävät asenteita. Suuristakin erimielisyyksistä huolimatta lähestytään vastapuolta, jos malttia vain riittää. Haminan tapauksessa malttia tarvittiin nimenomaan puolustusministeriön puolella, vaikka kaikenlaiset perusteettomat väitteet ja kirjoittelut pyrkivätkin nostattamaan vanhan aatamin päätä.

Omalta osaltani asetelma oli sikäli selvä, että olin ehdottoman vakuuttunut toimivan harjoitusalueen välttämättömyydestä RUK:lle. Näin ollen minun oli erilaisia valoja tehneenä ministerinä pakko vaikuttaa siihen, että tavoite saavutetaan.

Yhtenä lähtökohtana oli myös se, että puolustusministeriöllä oli varuskuntia ja erilaisia kiinteistöjä tulevien varusmiespolvien kouluttamiseen enemmän kuin välttämätön tarve edellytti. Sen tähden pohdittaessa reserviupseerikoulun tilannetta oli samalla tarkasteltava puolustuslaitosta yhtenä kokonaisuutena, mikä sopi hyvin yhteen silloisten poliittisten pyrkimysten kanssa. Puolustusbudjettihan piti tehdä mahdollisimman alhaiselle tasolle, joten tarpeettomia investointeja tuli välttää.

Pienentyvien ikäluokkien kanssa samaan suuntaan vaikutti myös henkilöstöpula. Kävi RUK:n miten tahansa, niin muualla maassa varuskuntia oli pakko järjestellä uudelleen. - Tämä muuten näyttää nyt toteutuneen miltei liian kanssa. Ministerikauteni jälkeen esimerkiksi Länsi-Suomi on puhdistettu varuskunnista melkein kokonaan, vaikka varuskuntien painopistealueita ovat jo aikaisemminkin olleet itäraja ja Kaakkois-Suomi.

Näitä kaikkia asioita jouduttiin ministeriössä tässä vaiheessa selvittämään, ja samalla oli pidettävä mielessä se karu tosiasia, että RUK ei voi toimia ilman asianmukaista harjoitusaluetta. Siltä osin tilanne näytti kovinkin uhanalaiselta sen jälkeen, kun Haminan kaupungin taholta oli annettu ymmärtää, että nekin suhteellisen vähäiset alueet, jotka kaupunki oli antanut RUK:n käyttöön, tultaisiin kaavoittamaan asutustarkoituksiin. Myös RUK:n kiinteistöjen käyttö tulevaisuudessa oli selvitettävä.

Onko edessä RUK:n siirto?

Kun 13.3.1984 tapasin eduskunnassa vehkalahtelaisten lähetystön, ilmoitin senkin mahdollisuuden, että pakkotilanteessa RUK voidaan siirtää muualle. Sen vuoksi Haminan kaupungin ja paikallisen väestön myötämielinen suhtautuminen ja aktiivinen toiminta RUK:n hyväksi olisivat todella tarpeen.

Vaikka suhtautuminen Haminassa ja lähiympäristössä oli nihkeää, muualla maassa valmiuksia sen sijaan oli. Näin käynnistyikin varsin laava keskustelu RUK:n harjoitusalueesta, ja kunnallismiehet olivat liikkeellä. Olisihan RUK:n saaminen mille kunnalle tahansa ollut todellinen onnenpotku: kertaheitolla olisi kuntaan tullut paljon uutta elämää ja lisää uusia veronmaksajia.

Yhtenä vaihtoehtona oli keskusteluissa tullut esille Kainuu, missä varusmiesten määrä oli vähentynyt ja tiloja vapautunut uudelleen käyttöön. Muuttotapioista ja elinkeinoelämän alamäestä kärsivälle Kainuulle RUK:n sijoittuminen sinne olisi merkinnyt tervetullutta piristystä.. Mutta jo tässä vaiheessa runsaina vellovista huhuista huolimatta mitään päätöksiä ei ollut tehty, ja itse toivoin yhä, että Haminan seudulta löytyisi enemmän rakentavaa yhteishenkeä.

Keskustelun näin vilkastuessa oli odotettavissa, että puolustusministeri joutuisi asiaa selvittämään myös eduskunnan kyselytunnilla. Aikaisemman kokemuksen perusteella oli selvää, että ensimmäisenä pyrkisi eduskuntakyselyn tekemään joku Kymenlaakson kansanedustaja. Niinpä kansanedustaja Esko Almgren esitti 29.3.1984 suullisen kysymyksen: ”Mihin perustuvat tiedot, joiden mukaan RUK siirrettäisiin pois Haminasta?”

Vastaukseni oli tilannekatsauksen luonteinen:

“Suomessa viime vuosikymmeninä tapahtunut maankäytön tehostuminen mm. metsien istutusten muodossa, asutuksen tihentyminen erityisesti maan eteläosissa samoin kuin varomääräysten tiukentuminen ovat johtaneet siihen, että lain suomat mahdollisuudet käyttää yksityisiä maita puolustusvoimien harjoituksiin ovat kaventuneet. Jotta ei aiheutettaisi turhia ristiriitoja varuskuntien ja paikallisten maanomistajien välillä, on puolustusvoimien joukoille pyritty hankkimaan omat harjoitusalueet. Näillä voidaan koulutukseen liittyvä kaivaminen, kovapanosammunnat ja räjäytystyöt suorittaa siten kuin koulutustarpeet edellyttävät. Samoin näillä alueilla voidaan rajoituksetta käyttää tela-ajoneuvoja.

Harjoitusalueiden kehittäminen on edennyt siihen, että nykyisin Hamina on ainoa suuri varuskunta, jolla ei ole omaa kunnollista harjoitusaluetta. Haminan varuskunnan harjoitusalueeksi on tutkittu eri vaihtoehtoja. Pääesikunta on päätenyt ehdottamaan Vehkalahden kunnan Lylykankaalta noin 1500 hehtaarin suuruista aluetta. Ehdotetulle alueelle ei jää yhtään asuinrakennusta eikä lainkaan viljelysmaata. Yksikään tila ei harjoitusalueen perustamisen takia tule elinkelvottomaksi, koska kaikille voidaan tarjota vastikemaata metsähallituksen hallinnassa olevasta valtion maasta alle 20 kilometrin etäisyydellä tiloista. Puolustusministeriön ensisijaisena tarkoituksena on saada varuskunnan joukoille hyvä harjoitusalue Haminan alueelta ja taata siten RUK:n ja Kymen Jääkäripataljoonan toiminta- ja koulutusedellytykset Haminassa.

Puolustusministeriön Haminassa sijaitsevien kasarmien arvo on noin 350 milj. mk, eikä niitä ole valtiontaloudellisista syistä mielekäästä jättää tyhjäksi. Haminassa ei ole nähtävissä käyttäjää, jolle RUK:n tilat sopisivat. Jos harjoitusalueen hankkimisessa ei onnistuta, ei puolustusministeriöllä kuitenkaan ole muuta mahdollisuutta kuin siirtää Haminassa nyt sijaitsevat joukot paikkaan, jossa koulutustavoitteet voidaan saavuttaa.

Vuoteen 1993 mennessä varusmiespalvelukseen astuvien ikäluokkien koko pienenee nykyisestä noin 35 000:sta 26 000:een asettuen sitten keskimääräiselle 31 000 miehen tasolle, jossa se pysynee vuosituhannen vaihteen yli. Koulutettavien ikäluokkien supistumisen johdosta saatetaan joutua uudelleen järjestelyihin, joiden seurauksena voi vapautua tilaa niin paljon, että se riittäisi RUK:lle.

Mitään ratkaisuja ei ole tehty sen enempää varuskuntien uudelleen järjestelyistä kuin RUK:n ja Kymen Jääkäripataljoonan siirtämisestä pois Haminasta. Puolustusministeriön kannalta paras vaihtoehto on pitää RUK perinteisessä varuskunnassa, jossa niin monet sukupolvet ovat saaneet koulutuksensa. Kunnollisen harjoitusalueen saaminen on kuitenkin ehdoton edellytys Haminassa pysymiselle.”

Kuten vastaukseni osoittaa, ministeriössä ei toisenlaisista väitteistä huolimatta ollut minkäänlaista uhitteluhenkeä eikä myöskään upseerikoulun siirrolla pelottelua, vaan lähtökohtana oli se, että Haminassa pysytään, jos asiat saadaan järjestykseen. Olisi kuitenkin ollut todella vastuuntunnotonta, jos harjoitusaluevaatimuksesta ei olisi pidetty kiinni, kun kyse oli upseerikoulutuksesta. Kiristyksestä ei missään mielessä ollut kysymys, mutta tämä asia oli vain saatava mielekkääseen päätökseen.

Haminan vaikeudet